

Wawrzyn naukowy

Wojciech Strzyżewski, *Herby i tytuły. Pieczęć szlachecka w księstwie głogowskim (XVI i VIII wiek)*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2009, 266 s.

Wyraz *pieczęć* pochodzi z czasów słowiańskich. Oznacza czynność *pieczenia* oraz znakowania zwierząt i przedmiotów poprzez wypieczenie, wypalanie czy wyciskanie¹. Obecnie pieczęć jest znakiem rozpoznawalno-własnościowym osoby prawnej lub fizycznej, który wyciska się za pomocą twardego stempla w określonej masie plastycznej lub farbie. Pieczęć stanowi świadectwo wiarygodności jej właściciela. Jest również wykładnikiem jego woli oraz środkiem kontroli i zabezpieczenia nienaruszalności pisma lub zamkniętego nią przedmiotu².

Pieczęcią od strony naukowej zajmuje się sfragistyka. Jest to nauka pomocnicza historii, która bada znaczenie prawne i funkcje pieczęci oraz przemiany jej formy i treści. Sfragistyka łączy się z dyplomatyką, heraldyką i genealogią³.

W 1681 roku Jean Mabillon opublikował podstawy teoretyczne sfragistyki w dziele pt. *De rei diplomatica libri sex*, a w 1709 roku Jan Michał Heineccius rozwinął metody badań Mabillona w pracy pt. *De veteribus Germanorum*. Po raz pierwszy w Polsce Joachim Lelewel (...) naukowo zainteresował się pieczęcią. Po nim dalsze badania prowadzili: K. Stronczyński, F. Piekosiński, M. Gumowski, M. Haisig i S. Mikucki⁴.

W 2009 roku na polskim rynku wydawniczym ukazała się interesująca publikacja Wojciecha Strzyżewskiego pt. *Herby i tytuły. Pieczęć szlachecka w księstwie głogowskim (XVI i VIII wiek)*.

Praca została podzielona na pięć rozdziałów. Otworzył ją obszerny wstęp (s. 5-22), omawiający cel i przeznaczenie publikacji.

1 J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2001, s. 610.

2 *Polski słownik archiwalny*, red. W. Maciejewska, Warszawa 1974, s. 61.

3 W. Semkowicz, *Paleografia łacińska*, Kraków 2002, s. 26.

4 J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, s. 610-612.

W pierwszym rozdziale (*Szlachta w księstwie głogowskim XVI-XVIII wiek*) autor opisał terytorium księstwa głogowskiego, które powstało w latach 1251-1254 po wojnach prowadzonych przez dwóch synów Henryka Pobożnego: Konrada I i Bolesława Rogatkę. Księstwo o łącznym obszarze ok. 4559 km² składało się z trzech części: centralnej z Głogowem, enklawy świebodzińskiej na północy i okręgu chobieńskiego na południu. Księstwo należało do największych na Śląsku i w zasadzie przez cały okres wczesnonowożytny zachowało swą integralność terytorialną. Zmiany struktury podziału terytorialnego księstwa nastąpiły w XVIII wieku po zajęciu Śląska przez Prusy. Księstwo kolejno było własnością: Jagiellonów, Korony Czeskiej, Habsburgów i Prus. Pod koniec rozdziału pierwszego autor opisał kształtowanie się struktury szlacheckiej na terytorium księstwa głogowskiego.

Rozdział drugi (*Osobisty i rodzinny charakter pieczęci szlacheckiej*) został poświęcony pieczęci szlacheckiej. Każdy szlachcic miał prawo do posiadania własnego herbu i pieczęci. Szlachta księstwa głogowskiego posługiwała się zasadniczo dwoma typami pieczęci: pieczęcie i sygnety osobiste (indywidualne) oraz pieczęcie i sygnety rodzinne. Podstawowa różnica między tymi typami polegała na tym, że pierwsze (osobiste) obok wizerunków herbów posiadały napisy lub sygły, a drugie (rodzinne) – wyłącznie herby. Pod względem kształtów wyróżniano pieczęcie koliste, owalne (podłużne i poprzeczne) i wieloboczne (z reguły ośmioboczne). Kształt zależał od panującej mody i od stosowanego rodzaju typariusza (tłoka pieczętnego). W XVI wieku upowszechniły się pieczęcie papierowo-woskowe. Najstarsze pieczęcie lakowe pochodzą z pierwszej połowy XVII wieku. Miejsce odciskania pieczęci regulowała zasada uporządkowanego stosowania odcisków poniżej treści dokumentu.

W rozdziale trzecim (*Wizerunki i napisy na pieczęciach*) autor wyróżnił trzy typy heraldycznych wizerunków napieczętnych: pierwszy – tarcza herbowa z godłem oraz hełm z klejnotem uzupełniony labrami, drugi – tarcza wielopolowa, zwieńczona dwoma, trzema lub więcej hełmami z klejnotami i trzecia – dwie tarcze herbowe zwieńczone z reguły jedną koroną. W dalszym ciągu tego rozdziału znalazły się bardzo ciekawe informacje, dotyczące m.in. rodzajów tarcz i godła herbowych oraz elemen-

tów, które otaczały tarcze z godłami: hełmów, klejnotów i koron. Do najważniejszych ozdób herbowych autor zaliczył labry, płaszcze i namioty heraldyczne oraz tzw. trzymacze tarcz herbowych i ordery.

Rozdział czwarty (*Kariery rodzin szlacheckich w świetle źródeł sfragistycznych XVI-XVIII wiek*) autor poświęcił dwiętnastu rodzinom szlacheckim księstwa głogowskiego i prześledził ich kolejne stopnie kariery na podstawie zachowanych odcisków pieczętnych. Rozwój kariery szlachty zależał od obejmowania przez nią coraz bardziej wysokich urzędów, powiększania posiadanych dóbr i nadania kolejnych tytułów. Przykładem jest rodzina von Schönaich (Carolath-Beuthen), której członkowie uzyskiwali kolejne tytuły barona, hrabiego i w 1741 roku otrzymali od króla Prus tytuł księcia.

W rozdziale piątym (*Rodzina szlachecka w świetle dawnych pieczęci*) autor podkreślił, że „Pieczęć szlachecka, pełniąc rolę znaku uwierzytelniającego, była ważnym symbolem rodzinnym” (s. 180). Na podstawie analizy zachowanych pieczęci członków poszczególnych rodzin szlacheckich księstwa głogowskiego, można – według autora – odtworzyć kwestie związane z różnymi aspektami życia rodzinnego, zwyczajów i mody.

W zakończeniu autor m.in. podsumował: „Pieczęcie niedużego księstwa głogowskiego, [...] stanowiły punkt wyjścia do rozważań dotyczących wczesnonowożytnych pieczęci szlachty europejskiej” (s. 206).

W dalszej części pracy znalazły się tablice ilustrujące pieczęcie książęce, hrabiowskie, pieczęcie baronów i szlachty nie tytułowanej (s. 207-236). Szkoda, że do druku tych tablic nie zastosowano jakościowo lepszego papieru; książka wówczas zyskałaby na efektywności. Dodatkowo autor umieścił spis tablic (s. 237-238).

Pracę dopełnił bogaty wykaz bibliografii (s. 237-249). Na końcu znalazł się indeks nazwisk rodzin szlacheckich oraz indeks nazw miejscowości i majątków, co znacznie ułatwia poruszanie się po publikacji (s. 250-260).

Wartość pracy podniósł streszczenie oraz spis treści w języku niemieckim, których dokonał Paweł Zimniak (s. 261-266). Całość zamknął dwustronnicowy spis treści (s. 267-268).

Publikacja Wojciecha Strzyżewskiego przeznaczona jest nie tylko dla historyków. Każdy, kto intere-

suje się naukami pomocniczymi oraz historią regionu, znajdzie w niej coś dla siebie. Książka jest na bardzo wysokim poziomie naukowym, tym bardziej zasługuje na szczególne uznanie czytelników, ponieważ jej

autor otrzymał prestiżową nagrodę – Lubuski Wawrzyn Naukowy 2009.

ks. Robert R. Kufel